

Sygn. akt I UK 276/11

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 7 lutego 2012 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Bogusław Cudowski (przewodniczący)

SSN Zbigniew Myszka

SSN Jolanta Strusińska-Żukowska (sprawozdawca)

w sprawie z odwołania B. C.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych

o emeryturę pomostową,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń

Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 7 lutego 2012 r.,

skargi kasacyjnej ubezpieczonego od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 8 marca 2011 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu - Sądowi Pracy i Ubezpieczeń Społecznych do
ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach
postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 15 września 2010 r. Sąd Okręgowy – Sąd Ubezpieczeń Społecznych zmienił decyzje Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z 22 marca 2010 r. i z 31 maja 2010 r. w ten sposób, że przyznał B. C. emeryturę pomostową od dnia 23 listopada 2010 r.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że ubezpieczony, urodzony 1 listopada 1954 r., w okresie od 26 listopada 1974 r. do 31 sierpnia 2004 r. był zatrudniony w N. spółce z o.o. (O. spółce z o.o.), świadcząc w okresie od 1 września 1979 r. do 30 września 2001 r. stale i w pełnym wymiarze czasu pracę maszynisty lokomotywy spalinowej. W dniu 11 maja 2010 r. O. spółka z o.o. wystawiła wnioskodawcy świadectwo wykonywania pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, zgodnie z którym w okresie od 1 września 1979 r. do 30 września 2001 r. stale i w pełnym wymiarze wykonywał on prace zakładowych służb kolejowych bezpośrednio związanych z utrzymaniem ruchu pociągów na stanowisku maszynisty, wymienionym w dziale VIII, poz. 13, pkt 8 wykazu A stanowiącego załącznik Nr 1 do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz. U. Nr 8, poz. 43 ze zm.). W zaświadczeniu lekarskim z 20 listopada 2009 r. lekarz medycyny pracy PKP SA Kolejowego Zakładu Medycyny Pracy w L. – Przychodnia Badań Profilaktycznych stwierdził, że z dniem 20 listopada 2009 r. ubezpieczony utracił zdolność do wykonywania pracy na stanowisku maszynisty lokomotywy spalinowej. B. C. legitymuje się stażem ubezpieczeniowym w rozmiarze 31 lat i 1 miesiąca okresów składkowych i nieskładkowych, w tym ponad 15 lat pracy na stanowisku maszynisty pojazdów trakcyjnych.

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd Okręgowy uznał odwołanie wnioskodawcy za zasadne, powołując się na treść art. 4, 49 i 9 ustawy z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych (Dz. U. Nr 237, poz. 1656 ze zm.). Sąd pierwszej instancji zakwestionował w szczególności stanowisko organu rentowego, że art. 9 pkt 3 tej ustawy wymaga przedstawienia przez ubezpieczonego orzeczenia o niezdolności do pracy maszynisty pojazdu

trakcyjnego powstałej w czasie wykonywania pracy na tym stanowisku. Według Sądu Okręgowego, z treści przepisu nie można wywieść takiego wniosku, wobec czego ZUS uzależnił przyznanie emerytury pomostowej od warunku niezastrzeżonego w regulacji ustawowej. W takiej zaś sytuacji, biorąc pod uwagę spełnienie przez wnioskodawcę pozostałych przesłanek uprawniających do emerytury pomostowej, jego odwołanie od zaskarżonych decyzji podlegało uwzględnieniu.

Sąd Apelacyjny – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, rozpoznając sprawę na skutek apelacji organu rentowego, wyrokiem z dnia 8 marca 2011 r. zmienił wyrok Sądu Okręgowego i oddalił odwołanie B. C.

Sąd odwoławczy wskazał, że w sprawie sporne było jedynie spełnienie przez ubezpieczonego warunku przewidzianego w art. 9 pkt 3 ustawy o emeryturach pomostowych, zgodnie z którym w stosunku do pracownika wykonującego prace maszynistów pojazdów trakcyjnych jedną z koniecznych przesłanek uprawniających do tego świadczenia jest wydanie przez lekarza medycyny pracy orzeczenia o niezdolności do wykonywania prac jako maszynista pojazdów trakcyjnych. W ocenie Sądu drugiej instancji, takie orzeczenie powinno być wydane przed zaprzestaniem wykonywania pracy w szczególnym charakterze, a w każdym razie z orzeczenia tego winno wynikać stwierdzenie takiej niezdolności powstałej jeszcze podczas wykonywania takiej pracy. Wskazuje na to już sama treść art. 9 ustawy, dotycząca „pracownika wykonującego prace maszynistów pojazdów trakcyjnych”. Przemawia za tym, według Sądu Apelacyjnego, również wykładnia celowościowa przepisów ustawy, dotyczącej warunków nabywania i utraty prawa do emerytur i rekompensat przez niektórych pracowników wykonujących pracę w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (art. 1 ust. 1), przy czym definicje takich prac zawierają art. 3 ust. 1 i 3 ustawy. Sąd odwoławczy wskazał, że „skutkiem wykonywania takich prac jest właśnie obniżenie pełnej wydolności organizmu we wcześniejszym niż emerytalny wieku i takich właśnie osób dotyczy przedmiotowa ustawa. Tak więc przyczyną niemożności świadczenia pracy w szczególnym charakterze winien być stan organizmu danej osoby skutkujący wydaniem orzeczenia przez lekarza medycyny pracy, że nie już ona zdolna do dalszej pracy w takim charakterze”. Zdaniem Sądu drugiej instancji, brak jest więc podstaw do

przyznania emerytury pomostowej wnioskodawcy, bo za niezdolnego do pracy w charakterze maszynisty pojazdów trakcyjnych został uznany z dniem 20 listopada 2009 r. w sytuacji, gdy w chwili złożenia wniosku o emeryturę pomostową (23 listopada 2009 r.) od ponad pięciu lat (od 1 września 2004 r.) nie pozostawał już w ogóle w stosunku pracy, gdyż najpierw pobierał zasiłek chorobowy, a następnie od 22 lutego 2005 r. do 30 listopada 2008 r. rentę z tytułu niezdolności do pracy, zaś pracę w szczególnym charakterze zaprzestał z dniem 30 września 2001 r. Nie spełnił więc warunku przewidzianego w art. 9 pkt 3 ustawy o emeryturach pomostowych.

Wnioskodawca wywiódł skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego, zarzucając naruszenie:

1. art. 49 w związku z art. 9 ustawy o emeryturach pomostowych, polegające na przyjęciu stanowiska, że „wnioskodawca został uznany za niezdolnego do pracy jako maszynista pojazdów trakcyjnych z datą 20 listopada 2009 r. w sytuacji, gdy w dacie złożenia wniosku o emeryturę pomostową w dniu 23 listopada 2009 r. nie pozostawał w stosunku pracy, który ustał od dnia 1 września 2004 r.”;
2. art. 232 w związku z art. 278 § 1 k.p.c. i art. 328 § 2 k.p.c., przez pominięcie wniosku dowodowego ubezpieczonego o dopuszczenie dowodu z opinii biegłego na okoliczność, kiedy faktycznie powstała niezdolność wnioskodawcy do pracy na stanowisku maszynisty pojazdów trakcyjnych.

Opierając skargę na takich podstawach, ubezpieczony wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Emerytury pomostowe zostały wprowadzone do polskiego prawa przez ustawę z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych, która weszła w życie 1 stycznia 2009 r. Zgodnie z art. 4 tej ustawy, prawo do emerytury pomostowej przysługuje pracownikowi, który spełnia łącznie następujące warunki:

1. urodził się po 31 grudnia 1948 r.;

2. ma okres pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze wynoszący co najmniej 15 lat;
3. osiągnął wiek wynoszący co najmniej 55 lat dla kobiet i co najmniej 60 lat dla mężczyzn;
4. ma okres składkowy i nieskładkowy, ustalony na zasadach określonych w art. 5-9 i art. 11 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, wynoszący co najmniej 20 lat dla kobiet i co najmniej 25 lat dla mężczyzn;
5. przed 1 stycznia 1999 r. wykonywał prace w szczególnych warunkach lub prace w szczególnym charakterze, w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych lub art. 32 i art. 33 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych;
6. po 31 grudnia 2008 r. wykonywał pracę w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach pomostowych;
7. nastąpiło z nim rozwiązanie stosunku pracy.

Ustawa o emeryturach pomostowych przewiduje odrębne warunki przejścia na emeryturę pomostową dla pracowników wykonujących kilka rodzajów prac (art. 5-11 i art. 13), a także dopuszcza odstępstwa od przesłanki wymienionej w jej art. 4 pkt 6. Zgodnie bowiem z art. 49 ustawy, prawo do emerytury pomostowej przysługuje również osobie, która po dniu 31 grudnia 2008 r. nie wykonywała pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3, spełnia warunki określone w art. 4 pkt 1-5 i 7 i art. 5-12, a w dniu wejścia w życie ustawy miała wymagany w przepisach, o których mowa w pkt 2, okres pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3. W takiej sytuacji znajduje się wnioskodawca, który przed dniem wejścia w życie ustawy o emeryturach pomostowych przepracował ponad 15 lat na stanowisku maszynisty pojazdów trakcyjnych, tj. na stanowisku wymienionym w pkt 5 załącznika nr 2 do ustawy o emeryturach pomostowych. Biorąc pod uwagę charakter wykonywanej przez ubezpieczonego pracy, nabycie przez niego prawa do emerytury pomostowej uzależnione jest od spełnienia przesłanek wynikających z art. 9 ustawy, zgodnie z którym pracownik wykonujący prace maszynistów

pojazdów trakcyjnych wymienione w pkt 5 załącznika nr 2 do ustawy, który spełnia warunki określone w art. 4 pkt 1, 4-7, nabywa prawo do emerytury pomostowej, jeżeli osiągnął wiek wynoszący co najmniej 50 lat dla kobiet i co najmniej 55 lat dla mężczyzn, ma okres pracy jako maszynista pojazdów trakcyjnych wymienionej w pkt 5 załącznika nr 2 do ustawy, wynoszący co najmniej 15 lat, a lekarz medycyny pracy wydał orzeczenie o niezdolności do wykonywania prac jako maszynista pojazdów trakcyjnych. W niniejszej sprawie sporne było jedynie spełnienie przez wnioskodawcę warunku odnoszącego się do orzeczenia o niezdolności do wykonywania prac jako maszynista pojazdów trakcyjnych, a konkretnie, czy taka niezdolność powinna być stwierdzona jeszcze w trakcie zatrudnienia w szczególnym charakterze, czy też może być orzeczona z datą późniejszą.

W orzecznictwie i doktrynie przyjmuje się, że w państwie prawnym interpretator musi zawsze w pierwszym rzędzie brać pod uwagę językowe znaczenie tekstu prawnego. Jeżeli językowe znaczenie tekstu jest jasne, wówczas - zgodnie z zasadą *clara non sunt interpretanda* - nie ma potrzeby sięgania po inne, pozajęzykowe metody wykładni. W takim wypadku wykładnia pozajęzykowa może jedynie dodatkowo potwierdzać, a więc wzmocniać, wyniki wykładni językowej wykładnią systemową czy funkcjonalną. Podobnie ma się rzecz z wykładnią tekstów prawnych, których sens językowy nie jest jednoznaczny z tego względu, że tekst prawny ma kilka możliwych znaczeń językowych, a wykładnia funkcjonalna (celowościowa) pełni rolę dyrektywy wyboru jednego z możliwych znaczeń językowych. W obu wypadkach interpretator związany jest językowym znaczeniem tekstu prawnego, znaczenie to stanowi zawsze granicę dokonywanej przez niego wykładni. W pewnych szczególnych sytuacjach rola wykładni funkcjonalnej nie będzie jednak ograniczać się wyłącznie do roli dyrektywy wyboru jednego ze znaczeń językowych, ale może tworzyć swoiste, różne od alternatyw językowych, znaczenie tekstu prawnego. Przyjęcie takiego swoistego znaczenia tekstu prawnego, ustalonego na podstawie wykładni funkcjonalnej (celowościowej) będzie prowadziło zawsze do wykładni rozszerzającej lub zwężającej (por. np. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 czerwca 2000 r., K 25/99, OTK 2000 nr 5, poz. 141 oraz wyroki Sądu Najwyższego z dnia 8 stycznia 1993 r., III ARN 84/92, OSNC 1993 nr 10, poz. 183, z dnia 8 maja 1998 r., I CKN 664/97, OSNC 1999 nr 1,

poz. 7, uchwały Sądu Najwyższego z dnia 3 listopada 1997 r., III ZP 38/97, OSNAPiUS 1998 nr 8, poz. 234, z dnia 8 lutego 2000 r., I KZP 50/99, OSNKW 2000 nr 3-4, poz. 24 i uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 25 kwietnia 2003 r., III CZP 8/03, OSNC 2004 nr 1, poz. 1). Sąd Najwyższy wielokrotnie zaś podkreślał, że przepisy regulujące system zabezpieczenia społecznego ze względu na swoją istotę i konstrukcję podlegają wykładni ścisłej. Nie powinno się więc stosować do nich wykładni celowościowej, funkcjonalnej lub aksjologicznej w opozycji do wykładni językowej, jeżeli ta ostatnia prowadzi do jednoznacznych rezultatów interpretacyjnych, a zatem nie można ich poddawać ani wykładni rozszerzającej, ani zwężającej, modyfikującej wyczerpująco i kazuistycznie określone przez ustawodawcę uprawnienia do świadczeń (por. np. wyroki Sądu Najwyższego z dnia: 16 sierpnia 2005 r., I UK 378/04, OSNP 2006 nr 13 – 14, poz. 218; 23 października 2006 r., I UK 128/06, OSNP 2007 nr 23 – 24, poz. 359; 29 stycznia 2008 r., I UK 239/07, OSNP 2009 nr 7 – 8, poz. 103; 4 marca 2008 r., II UK 129/07, OSNP 2009 nr 11 – 12, poz. 155; 19 maja 2009 r., III UK 6/09, LEX nr 509028).

Przytoczoną regułę złamał Sąd Apelacyjny, sięgając przy wykładni art. 9 pkt 3 ustawy o emeryturach pomostowych do dyrektyw celowościowych, mimo ich subsydiarnego charakteru w stosunku do wykładni językowej, i nadając im priorytetowe znaczenie w stosunku do pozostałych typów wykładni. Wbrew stanowisku Sądu odwoławczego, pojęcie „pracownik” zawarte w treści tego przepisu nie oznacza osoby aktualnie zatrudnionej, bowiem legalna definicja pracownika w rozumieniu ustawy zawarta jest w jej art. 2 pkt 3, który stanowi, że przez określenie pracownik rozumie się nie tylko ubezpieczonego, o którym mowa w art. 6 ust. 1 pkt 1 oraz art. 8 ust. 1, 2a i ust. 6 pkt 2 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, podlegającego ubezpieczeniu emerytalnemu z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, ale również ubezpieczonego, który przed dniem wejścia w życie ustawy z tytułu takiej pracy podlegał ubezpieczeniu społecznemu lub zaopatrzeniu emerytalnemu, a więc osobę niepozostającą aktualnie w stosunku pracy. Wskazać należy nadto, iż ilekroć ustawodawca zastrzega spełnienie warunku uprawniającego do świadczeń z ubezpieczeń społecznych w określonym czasie,

daje temu wyraz wprost w treści przepisu. Tytułem przykładu można przytoczyć § 7 pkt 2 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, zgodnie z którym prawo do emerytury w wieku obniżonym jest uzależnione od osiągnięcia wieku emerytalnego wynoszącego 55 lat w czasie wykonywania pracy w szczególnych warunkach, na stanowisku objętym wykazem działu II B załącznika do tego rozporządzenia albo w czasie pracy, do której pracownik został skierowany, stosownie do zaleceń lekarskich. Skoro więc art. 9 pkt 3 ustawy o emeryturach pomostowych nie zastrzega warunku orzeczenia o niezdolności do pracy w trakcie zatrudnienia na stanowisku maszynisty pojazdów trakcyjnych, to nie ma żadnych podstaw do stwierdzenia, że uprawnienie do emerytury pomostowej uzależnione jest od takiej przesłanki. Znaczenie językowe przepisu jest zatem jednoznaczne, a odwołując się do dyrektyw celowościowych, Sąd drugiej instancji dokonał niedopuszczalnej zwięźającej jego wykładni.

Niezależnie od tego można podkreślić, że i wykładnia celowościowa przepisów ustawy wcale nie prowadzi do wniosków zaprezentowanych przez Sąd Apelacyjny. Zgodnie z definicją zawartą w art. 3 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych, prace w szczególnych warunkach to prace związane z czynnikami ryzyka, mogące z wiekiem z dużym prawdopodobieństwem spowodować trwałe uszkodzenie zdrowia, wykonywane w szczególnych warunkach środowiska pracy, determinowanych siłami natury lub procesami technologicznymi, stawiające przed pracownikami - mimo zastosowania środków profilaktyki technicznej, organizacyjnej i medycznej - wymagania przekraczające poziom ich możliwości, ograniczony w wyniku procesu starzenia się jeszcze przed osiągnięciem wieku emerytalnego, w stopniu utrudniającym ich pracę na dotychczasowym stanowisku. Wykaz prac w szczególnych warunkach określa załącznik nr 1 do ustawy. Z kolei pod pojęciem prac o szczególnym charakterze ustawodawca rozumie, zgodnie z art. 3 ust. 3 ustawy, prace wymagające szczególnej odpowiedzialności oraz szczególnej sprawności psychofizycznej, których możliwość należytego wykonywania w sposób niezagrażający bezpieczeństwu publicznemu, w tym zdrowiu lub życiu innych osób, zmniejsza się przed osiągnięciem wieku emerytalnego na skutek pogorszenia

sprawności psychofizycznej, związanego z procesem starzenia się. Wykaz prac o szczególnym charakterze określa załącznik nr 2 do ustawy. Jak trafnie zauważył WSA w Lublinie (por. np. wyrok z dnia 18 listopada 2010 r., III SA/Lu 243/10, LEX nr 653544), „porównanie definicji ustawowych, jak również katalogów prac zaliczanych do poszczególnych kategorii, pozwala na stwierdzenie, że o ile w pierwszym przypadku możliwość przejścia na wcześniejszą emeryturę uzasadniona jest bardziej względami interesu indywidualnego pracownika, który wykonuje pracę w warunkach szczególnie negatywnie wpływających na stan jego zdrowia, o tyle w przypadku prac o szczególnym charakterze definicja kładzie nacisk na szczególną odpowiedzialność pracownika, związaną z wykonywanymi czynnościami. W tym zatem przypadku dominującą rolę odgrywa raczej czynnik interesu publicznego - ochrony innych osób przed niebezpieczeństwem związanym z faktem, że pracownik, który wykonuje te szczególnie odpowiedzialne czynności może nie mieć już należytej sprawności psychofizycznej, ze względu na jej naturalne obniżenie podyktowane wiekiem. W związku z tym istotne jest to, aby taki pracownik nie podejmował czynności wymagających wyższej sprawności psychofizycznej. W interesie publicznym leży więc odsunięcie takiego pracownika od wykonywania czynności obarczonych szczególnym ryzykiem, a w interesie pracownika umożliwienie mu nabycia „przejściowych” świadczeń, przed uzyskaniem pełnych praw emerytalnych”. Względami interesu publicznego wymagają, aby czynności związane z prowadzeniem pojazdów trakcyjnych wykonywały osoby o wysokiej sprawności psychofizycznej, która ulega naturalnemu obniżeniu wraz z wiekiem. Z tej przyczyny ustawodawca umożliwił im uzyskanie prawa do emerytury w wieku aż o 10 lat niższym od powszechnego, jednakże pod dodatkowym warunkiem wykazania niezdolności do wykonywania pracy tego rodzaju. Z tego punktu widzenia nieistotne jest więc, kiedy ta niezdolność zostanie stwierdzona, byle stosownym orzeczeniem lekarza medycyny pracy ubezpieczony legitymował się w dniu składania wniosku o emeryturę pomostową.

Skoro zaś wnioskodawca uzyskał orzeczenie o niezdolności do pracy w charakterze maszynisty pojazdów trakcyjnych w dniu 20 listopada 2009 r., a wniosek o emeryturę złożył w dniu 23 listopada 2009 r., spełniając wszystkie pozostałe warunki uprawniające do emerytury pomostowej, to żądane świadczenie

winno być mu przyznane, zaś odmienne stanowisko Sądu Apelacyjnego narusza wykazane w podstawach skargi kasacyjnej przepisy prawa materialnego.

W takiej sytuacji bezprzedmiotowe są natomiast zarzuty naruszenia prawa procesowego, bowiem ustalenie odnośnie do daty powstania u skarżącego niezdolności do pracy w charakterze maszynisty pojazdów trakcyjnych jest zbędne dla rozstrzygnięcia sprawy.

Z tych względów Sąd Najwyższy, na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. i art. 398²¹ w związku z art. 108 § 2 k.p.c., orzekł jak w sentencji.